

Andreas Stav Grong

Essensielle forhold ved vernepleierens relasjonskompetanse i arbeid med sårbar ungdom

Bacheloroppgave i Vernepleie

Veileder: Lise Tevik Løvseth

Mai 2023

Andreas Stav Grong

Essensielle forhold ved vernepleierens relasjonskompetanse i arbeid med sårbar ungdom

Bacheloroppgave i Vernepleie
Veileder: Lise Tevik Løvseth
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for medisin og helsevitenskap
Institutt for psykisk helse

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Essensielle forhold ved vernepleierens relasjonskompetanse i arbeid med sårbar ungdom

Introduksjon: Å danne hensiktsmessige relasjoner med sårbar ungdom kan være utfordrende, mange tjenesteytere innen helse- og omsorgstjenester kjenner nok denne gruppen tjenestemottakere som tidvis vanskelig å få innpass hos og skape samhandling med. Til gjengjeld har sårbar ungdom stort utbytte av trygg og meningsfull samhandling. Denne litteraturstudien undersøker om en relasjonell tilnærming kan være god vinkling for innpass hos sårbar ungdom, hvor vernepleieren kommer i posisjon for videre innflytelse og meningsfull samhandling, altså skape en hensiktsmessig relasjon ved bruk av relasjonskompetanse. For dette undersøkes hvilke forhold som er essensielle ved vernepleierens relasjonskompetanse i arbeid med sårbar ungdom

Hensikt: Oppgavens hensikt er å undersøke hvilke forhold og ferdigheter som fremmer gode relasjoner med sårbar ungdom.

Metode: Oppgaven er en litteraturstudie som analyserer funn fra 5 ulike forskingsartikler.

Resultat: Alle fem artiklene viser til flere viktige aspekter ved relasjonskompetanse. Resultatene i artiklene grupperes i 5 kategorier: tilknytting, bruk av selv, sensitivitet, anerkjennelse og medvirkning.

Konklusjon: Vernepleierens evne til å etablere og opprettholde gode relasjoner med sårbar ungdom med ulike behov og utfordringer er avgjørende for å kunne yte en god helse- og omsorgstjeneste. Litteraturstudien viser at evnen til å skape gode relasjoner med tjenestemottakere er et komplekst felt som involverer emosjonell tilknytting, sensitivitet, anerkjennelse gjennom bruk av selv og medvirkning.

Abstract

Essential aspects regarding the relational competence of the social educator in working with vulnerable youth

Introduction: Establishing appropriate relationships with vulnerable youth can be challenging, as many healthcare and social service providers find it difficult to engage and interact with this group of service recipients. However, vulnerable youth greatly benefit from secure and meaningful interactions. This literature study examines whether a relational approach can be an effective approach to engage with vulnerable youth, where the social educator gains influence and fosters meaningful interaction by utilizing relationship competence. Specifically, the study investigates the essential factors related to the relationship competence of the social educator in working with vulnerable youth.

Objective: The objective of this study is to explore the factors and skills that promote good relationships with vulnerable youth.

Method: This study is a literature review that analyzes findings from five different research articles. Results: All five articles highlight several important aspects of relationship competence. The results from the articles are categorized into five groups: attachment, use of self, sensitivity, recognition, and participation.

Conclusion: The social educator's ability to establish and maintain good relationships with vulnerable youth with diverse needs and challenges is crucial for delivering quality healthcare and social services. The literature study demonstrates that the capacity to build strong relationships with service recipients is a complex field involving emotional attachment, sensitivity, self-recognition, and participation.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	4
1.1	<i>Begrunnelse for valg av tema</i>	4
1.2	<i>Avgrensning</i>	4
1.3	<i>Hensikt.....</i>	4
1.4	<i>Begrepsavklaring</i>	4
1.4.1	<i>Relasjon.....</i>	4
1.4.2	<i>Sårbar ungdom</i>	5
1.5	<i>Oppgavens struktur.....</i>	5
2	Teori.....	6
2.1	<i>God relasjon og tilknytnings betydning.....</i>	6
2.2	<i>Relasjonskompetanse</i>	7
2.3	<i>Sårbare ungdommers kontekst</i>	8
2.4	<i>Anerkjennelse og medvirkning</i>	8
3	Metode	10
3.1	<i>Forforståelse</i>	10
3.2	<i>Valg av metode</i>	10
3.3	<i>Søkeprosess.....</i>	10
3.3.1	<i>Søkelogg.....</i>	12
3.4	<i>Analyse av artikler</i>	12
3.4.1	<i>Litteratormatrise</i>	14
3.4.2	<i>Tematisk analyse og tematabell</i>	19
4	Resultat.....	21
4.1	<i>Tilknytting</i>	21
4.2	<i>Bruk av selv</i>	22
4.3	<i>Sensitivitet.....</i>	23
4.4	<i>Anerkjennelse</i>	23
4.5	<i>Medvirkning</i>	24
5	Diskusjon	25
5.1	<i>Emosjonell tilknytning</i>	25
5.2	<i>Bruk av selv</i>	26
5.3	<i>Sensitivitet.....</i>	27
5.4	<i>Anerkjennelse</i>	27
5.5	<i>Medvirkning</i>	29
6	Vurdering av metode.....	31
7	Konklusjon	32
8	Litteratur.....	33

1 Innledning

1.1 Begrunnelse for valg av tema

Å danne hensiktsmessige relasjoner med sårbar ungdom kan være utfordrerne. Mange tjenesteytere innen helse- og omsorgstjenester kjenner nok denne gruppen tjenestemottakere som tidvis vanskelig å få innpass hos og skape meningsfull samhandling med. Til gjengjeld er sårbar ungdom en gruppe som har svært stort utbytte av trygge og gjensidige relasjoner, og det er derfor relevant å undersøke hvilke forhold som er essensielle ved vernepleierens relasjonskompetanse i møte med sårbar ungdom. Denne litteraturstudien ser på hvordan en relasjonell tilnærming kan være et godt utgangspunkt for miljøterapeutisk arbeid, der vernepleieren etterhvert kommer i posisjon for innflytelse gjennom meningsfull samhandling, samtidig som ungdommens rettigheter blir ivaretatt. Problemstillingen for denne studien er som følger:

«Hvilke forhold er essensielle ved relasjonsarbeid med sårbar ungdom?»

1.2 Avgrensning

Oppgaven fokuserer ikke på ungdom med utviklingshemming og funksjonsnedsettelse, men hovedsakelig på ungdom med psykiske utfordringer og/eller som står i vanskelig livssituasjon. Dette grunnet omfang av artikler og litteratur, og på grunn av undertegnede interesse for spesifikk målgruppe. Fleste funn i oppgaven menes likevel å ha overføringsverdi til relasjonsarbeid med mennesker generelt.

1.3 Hensikt

Oppgavens hensikt er å undersøke hvilke forhold og egenskaper som fremmer gode relasjoner med sårbar ungdom i helse og omsorgstjenester, samt belyse betydningen av relasjonskompetanse i vernepleiefaglig relevant arbeid med gitt målgruppe.

1.4 Begrepsavklaring

I oppgaven benyttes begrepene ungdom, sårbar ungdom og tjenestemottaker om hverandre grunnet kontekst og variasjon. Det samme gjelder vernepleier, tjenesteyter, profesjonsutøver og miljøterapeut. Videre defineres noen begreper som er sentrale for oppgaven.

1.4.1 Relasjon

«Relasjon betyr forhold, forbindelse, (årsaks)sammenheng eller samhörighet» (Aubert, 2020). En relasjon som omtalt i denne oppgaven betegner forholdet, forbindelsen og samhörigheten mellom vernepleieren og ungdom i helse- og omsorgstjenester.

1.4.2 Sårbar ungdom

Sårbar ungdom er en samlebetegnelse for ungdom som er spesielt utsatt for risiko og har en økt sårbarhet i ulike aspekter av livet sitt. Sårbarheten kan skyldes en kombinasjon av individuelle faktorer, samfunnsmessige omstendigheter og miljømessige påvirkninger som psykiske utfordringer, utviklingshemming, funksjonsnedsettelse, en vanskelig livssituasjon, økonomiske forhold, vold, overgrep, omsorgssvikt, atferds- og rusproblematikk osv. (NOU 2009: 22). Alle ungdommer kan ende opp som sårbar.

1.5 Oppgavens struktur

Oppgaven vil først redegjøre for teoretiske perspektiver relevante for problemstillingen og deretter for metoden som er valgt og gjennomføring av denne i kapittel 2 og 3. Deretter vil resultater fra litteraturstudien presenteres i kapittel 4, og diskuteres opp mot både det teoretiske grunnlaget og problemstilling i kapittel 5. Litteraturstudiens funn og diskusjon oppsummeres i kapittel 7, etter at kapittel 6 redegjør for metodologiske overveielser.

2 Teori

2.1 God relasjon og tilknytnings betydning

Relasjoners terapeutiske betydning poengteres fra flere perspektiver, blant annet fra et psykiatrifaglig perspektiv gjennom Gonzalez (2020a), som betegner betydningen av relasjoner slik: «Å erfare at det er mulig å etablere gode relasjoner til andre mennesker som vil dem vel, har stor terapeutisk betydning» (s. 58). Ø. Urnes (2018) spesifiserer betydningen av tilknytning spesifikt mot barn og ungdom slik: «Hvis barnet får gjenetablert tillitt til at andre vil det godt, blir det igjen mulig å ta imot hjelp til å forstå og utvikle seg selv» (s.63). Gonzalez (2020a) fastsetter også relasjonsarbeid som «selve kjernen i det sykepleierfaglige arbeidet i psykisk helsearbeid» (s.57) og «selve endringens medium» (Røkenes & Hansen, 2012, gjengitt i Gonzalez, 2020a, s. 60).

Videre betegnes særlig tillit og allianse som bærebjelkene i en slik relasjon, der etablering av tillit er et nødvendig grunnlag for alt relasjonsarbeid. Tillit kan i følge Gonzalez utvikles når tjenesteyter viser grunnleggende respekt og anerkjennelse, lytter til tjenestemottaker, fremstår som pålitelig og tilstedeværende, viser genuint ønske om å hjelpe og opptrer med ekthet og omsorg (Gonzalez, 2020a). Fra et etisk perspektiv peker også Lorentzen (2015) på betydningen av oppriktighet og autentisitet hos tjenesteyter i samhandling med tjenestemottaker, og poengterer dette i lys av tillitsvekkende kommunikasjon og fremtoning, som sammenfaller med prinsippene Gonzalez gjengir.

Disse aspektene spiller altså inn i tillitsbygging og inngår også i utvikling av allianse mellom tjenesteyter og tjenestemottaker. Allianse kjennetegnes av at det er en følelsesmessig, emosjonell tilknytning mellom partene i relasjonen (Gonzalez, 2020a). Dette emosjonelle aspektet ved terapeutisk tilknytning trekker også Lorentzen (2015) frem i sin beskrivelse av følelsers egenskaper: «Følelser gjør noe ved tingenes tilstand betydningsfullt for oss. Noe fremtrer som særlig viktig. Følelser beveger oss, men gjør også at vi beveger oss, det vil si foretar oss noe» (s. 167). Samtidig som Gonzalez (2020a) peker på en følelsesmessig tilknytning som en del av det å inngå allianse, retter hun også en del fokus mot tjenesteyters evne til å balansere mellom nærhet og avstand. Mens Gonzalez (2020a) er opptatt av personlige og profesjonelle rammer, peker Lorentzen (2015) på prinsipper om ensartet praksis og rent regeltroe handlinger som sjelløse, og skriver at dette kun kan utgjøre ett aspekt av praksis – en retning. Lorentzen (2015) anser regelen som et middel som muliggjør ettertenksom praksis, der tjenesteyter vet hvorfor det er riktig å bryte regler fremfor å følge dem slavisk.

Et annet prinsipp for terapeutiske relasjoner som fremgår av særlig det Gonzalez (2020a) skriver om allianse og relasjoner er gjensidighet. Den følelsesmessige tilknytningen allianse innebærer legger gjensidighet til grunn, og også Lorentzen (2015) betegner gjensidighet som et avgjørende aspekt i det han skriver om å gi rom for den andre med anerkjennelse og respekt. Gonzalez (2020a) gjengir følgende definisjon av gjensidighet i psykisk helsefaglig arbeid: «En god terapeutisk relasjon kjennetegnes ved interaksjon mellom to personer, der begge personene tilfører relasjonen en helende, vekstfremmende og sykdomsforebyggende dimensjon» (Townsend & Morgan, 2017, gjengitt i Gonzalez, 2020a, s. 57).

2.2 Relasjonskompetanse

Gitt tilknytning og relasjons betydning i terapeutisk arbeid er relasjonskompetanse ansett som et kjerneområde innen miljøterapi, og er en forutsetning for å kunne utføre god utredning, behandling og evaluering innen helse- og omsorgssektor (Lorentzen & Bakken, 2020). Relasjonskompetanse utvikles personlig og innebærer et bredt spekter av ferdigheter, kunnskap, verktøy og egenskaper hos tjenesteyter, og innebærer også elementer som er spesifikke for undergrupper. Mange av disse aspektene er berørt i tidligere del, som respektfullhet, evne til å lytte og være tilstede, pålitelighet og autenticitet (Gonzalez, 2020a; Lorentzen, 2015). Gonzalez peker på et aktivt bruk av selv, som også kan omfatte å være autentisk tilstede: «De mest grunnleggende sykepleierfaglige tilnæringsmåtene i arbeid med eksistensielle temaer er kommunikasjon, terapeutisk bruk av seg selv og relasjonsskapende arbeid» (Gonzalez, 2020b, s. 49). Både Lorentzen (2015) og Gonzalez (2020a) vektlegger empatisk gjensvar og sympatisk medopplevelse, der Lorentzen's sympatiske medopplevelse også omfatter evne til intuitiv handling - å følge magefølelsen. I dette ligger særlig fleksibilitet, kreativitet, handlingsrom og åpenhet (Lorentzen, 2015).

Evne til å handle intuitivt og kreativt er også sterkt knyttet til en essensiell, mer instrumental dimensjon av relasjonskompetanse: kommunikasjonsferdigheter. Lorentzen (2015) omtaler viktigheten av kommunikasjonsferdigheter særlig med hensyn til aktiv lytting, bevissthet over non-verbal kommunikasjon og intonasjon, oppsummert som oppriktighet og følelsesmessig tone. Tilsvarende skriver også Lorentzen (2015) om en situasjonsfølsomhet som et viktig aspekt i relasjonskompetanse. Situasjonsfølsomhet innebærer å være sensitiv ovenfor tjenestemottakers levde liv (Gonzalez, 2020a), egne oppfatninger og kontekst. I møte med sårbar ungdom er dette et særlig interessant perspektiv, ettersom denne gruppen nettopp inngår i en kontekst som på en eller annen måte gjør dem sårbare.

2.3 Sårbare ungdommers kontekst

Gjennom ungdomstiden forekommer det store endringer i indre og ytre prosesser. Kroppen gjennomgår puberteten og hjernen en omstrukturering av synapser og myelin, som skaper nye tankemønstre og følsomheter (A.-G. Urnes, 2018). Sosialt skjer det også mye, ungdom begynner å søke etter relasjoner utenfor familien, en prosess omtalt av Gonzalez (2020a) som autonomutvikling. Normalt i denne løsrivelsesprosessen er at ungdom søker identitet opp mot sosiale grupper og derav stiller seg sårbare ovenfor ulike sosiale prosesser. Hvilke erfaringer ungdom tar med seg fra relasjoner og livshendelser i denne utviklingsfasen er med på å skape deres egen definisjon av selvet, en prosess kalt individuasjon (van Roy, 2020). Ø. Urnes (2018) beskriver også tilknytningers betydning i ungdomslivet, og peker også på sårbare ungdommers potensielle tilknytningsutfordringer som en del av konteksten rundt ungdom som må forstås og møtes fra tjenesteyteren.

Det å ha opplevd omsorgssvikt, svik, skuffelser, krenkelser, avvising, kritikk, mobbing og ulike psykiske eller fysiske overgrep anses som risikofaktorer for utvikling av psykiske lidelser (Ø. Urnes, 2018). Slikt anstrengt relasjonshistorie fører ofte til utfordringer med tillit og emosjonell tilknytning til andre mennesker, samt at å opprettholde positive relasjoner kan oppleves som vanskelig. Dårlige erfaringer med relasjoner vil påvirke selvfølelsen og selvbilde, og kan i enkelte tilfeller både være årsak til og/eller være en opprettholdende faktor for psykisk lidelse (Gonzalez, 2020b). I dette blir det Lorentzen (2015) og Gonzalez (2020a) skriver om ansvar hos tjenesteyter særlig relevant, ettersom ungdom i mange ulike behandlingssammenhenger kan være preget av slike erfaringer. Kulturelle aspekter utgjør også en viktig del av slik kontekstforståelse, ettersom kulturell minoritetsbakgrunn blant annet er vist å være disponerende for lavere levekår og mindre nettverk for støtte i hverdagen (Sundby, 2018). Alle ungdommer er i det grunnleggende sårbare som følge av ombygging av hjernen, og man møter sårbar ungdom i skolen, barnevern, psykisk helsevern, generelt helsevern, avlastningstjenester og også i kriminalomsorg.

2.4 Anerkjennelse og medvirkning

Lorentzen (2015), Gonzalez (2020a) og Ø. Urnes (2018) peker altså alle på viktigheten av en sensitivitet for tjenestemottakers kontekst og situasjon, og det fremkommer at dette i et relasjonelt perspektiv særlig er knyttet til anerkjennelse: «Å rette oppmerksomhet mot den andres levde erfaring er å anerkjenne menneskets erfaringer og prøve å forstå mennesket i dets egen livsverden» (Gonzalez, 2020b, s. 51). Medvirkning er også en lovfestet rett gjennom paragraf 3-1. i Pasient- og brukerrettighetsloven (1999):

«Pasient eller bruker har rett til å medvirke ved gjennomføring av helse- og omsorgstjenester. Pasient eller bruker har blant annet rett til å medvirke ved valg mellom tilgjengelige og forsvarlige tjenesteformer og undersøkelses- og behandlingsmetoder. Medvirkningens form skal tilpasses den enkeltes evne til å gi og motta informasjon. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal gis informasjon og høres. Det skal legges vekt på hva barnet mener, i samsvar med barnets alder og modenhet.» (§3-1, Pasient- og brukerrettighetsloven, 1999)

For å opprette og opprettholde tillit hos tjenestemottaker må man forvalte egen makt med omhu og vite at en som profesjonsutøver sitter med et stort ansvar ovenfor tjenestemottaker. Man skal være svært bevisst forholdet mellom tillit og makt i relasjonen: «I asymmetriske relasjoner er det alltid fare for å krenke og sette den andres autonomi og grunnleggende rettigheter til side» (Gonzalez, 2020a, s. 66). Innen helse- og omsorgstjenester betyr dette særlig at tjenestemottakerens behandling tilpasses i tråd med tjenestemottakers behov, og at tjenestemottaker har medvirkning i valg knyttet til behandlinger (Pasient- og brukerrettighetsloven, 1999). Altså, tjenestemottaker skal være aktivt deltakende i beslutninger som tas innad tjenestetilbudet (Gonzalez, 2020a). Dette gjelder planlegging, gjennomføring og evaluering av tiltak. Hensikten med dette er for å ivareta tjenestemottakers verdighet og skape overføringsverdi til livet utenfor tjenesten (Lorentzen, 2015).

3 Metode

3.1 Forforståelse

Min forforståelse baserer seg på gode erfaringer med relasjonsarbeid fra praksis i regi av NTNU og fra 4 år med relevant arbeid utenfor og ved siden av studiet. Jeg har tidligere jobbet i bolig for unge voksne med psykisk utviklingshemming og på institusjon for ungdom med utfordrende atferd, og jobber nå på ungdomsskole og i en avlastningstjeneste for barn og ungdom hovedsakelig med ADHD/Tourettes syndrom/Autisme diagnose. Gjennom erfaring og utdanningen sitter jeg igjen med en forståelse av relasjonskompetanse med sårbar ungdom som evnen til å skape en tillitsfull atmosfære i samhandling, hvor det er miljøterapeuten sitt ansvar å skape grunnlaget og være pådriver i videre prosess. Dette mener jeg kan oppnås gjennom å vise genuin interesse, bruke tid, vise empati og respekt, dele erfaringer og opplevelser og kanskje viktigst, «møte de der de er». Tone seg inn i deres verden. Man skal være seg selv og stå for sine faglige holdninger, men må alltid være bevisst konteksten man står i og tilpasse seg mennesket man står ovenfor. Gjennom mine erfaringer har jeg sett mange profesjonsutøvere slite med å danne hensiktsmessige relasjoner med ungdom, spesielt ungdom diagnostisert med angst, ADHD, autisme eller andre psykiske lidelser og nevropsykologiske tilstander.

3.2 Valg av metode

Opgaven tar i bruk litteraturstudie som metode for å svare på gitt problemstilling. Dette er en metode basert på innsamling av funn og data fra fagfelleverderte artikler, og er derfor en god metode for å få et bilde av hva faglitteraturen har funnet knyttet til studiens problemstilling. Ved bruk av slik metode går man systematisk til verks for å søke opp og samle informasjon til å besvare en problemstilling. Fremgangsmåten skal være så konkret beskrevet at prosessen skal kunne etterprøves med samme resultat. IMRaD-strukturen (Introduksjon, Metode, Resultat, Diskusjon) og sammendrag (abstract) var sentral i hele søkeprosessen for å effektivt finne ut om artiklene var relevant for problemstillingen (Thidemann, 2019, s. 30-31).

3.3 Søkeprosess

I begynnelsen av søkeprosessen var planen for oppgaven å utforske hvilke forhold som generelt var essensielle ved relasjonskompetanse, selv om tankene alltid rettet seg mot sårbar ungdom. Først litt ut i søkeprosessen begynte søk å rettes mot denne målgruppen da det også allerede var samlet opp noen artikler som fokuserte på sårbar ungdom.

Det ble mer tydelig i utvalgsprosessen av artikler da sårbar unge/ungdom ble et kriterium for videre analyse.

Det ble brukt to anerkjente fagdatabaser i søkeprosessen, Norske Idunn og engelske Web of Science. Disse ble brukt for å begrense omfanget av forskjellige søkemotorer og treff, samt sikre treff på inkluderingskriteriet fagfelleevaluering. For å gjennomføre etterprøvbare søk og få formulert en retning for søkeprosessen er det arbeidet systematisk i planlegging av søk, og PICO (Thidemann, 2019) var et nyttig hjelpemiddel i dette. Under søkeprosessen er som nevnt målgruppen tilpasset, og relevante søkeord er også utvidet og endret underveis, og PICO-tabellen er også tilpasset underveis. I tabell 1 er endelig PICO presentert.

Tabell 1: PICO-tabell for søkeprosessen

Patient (hvem/hva)	Intervention (hva)	Comparison (alternativer)	Outcomes (resultater)
Sårbar ungdom	Relasjonskompetanse/ relasjonsarbeid	Ingen	Styrke, forbedre eller utvikle relasjon

Innledende søk begynte med et søk på studiens overordnede tema «relasjonskompetanse» i den norske fagdatabasen Idunn med (tittel), (forskningsartikkel) og (2013-2023) som avgrensning. Det ble så søkt «relational competence» i den engelske fagdatabasen Web of Science med (title) og (2013-2023) som avgrensning, for å få et overblikk over den generelle litteraturen. Deretter ble ordet «relasjon» og «relasjonelt» utprøvd på Idunn med samme avgrensning, og varianter på engelsk ble prøvd ut på Web of Science. I senere søk ble variasjoner av «relational competence» inkludert sammen med søkeord som «empower», «enhance», «improve» og «develop», og videre i kombinasjon med «youth», «at-risk youth» for å fremme en bestemt vinkling i artiklene det søkes etter. Her ses det etter artikler som undersøker hvordan: (1) relasjonskompetanse kan styrke ungdommens helse og velvære, (2) profesjonsutøvere kan utvikle kunnskap og ferdigheter innen relasjonskompetanse og (3) hvilke forhold ved relasjonskompetanse som er essensielle i samhandling med sårbar ungdom. Søkeprosessen er loggført og systematisert i søkeloggen i tabell 2.

3.3.1 Søkelogg

Tabell 2: Søkelogg

Søkenr. og dato	Søkeord og kombinasjoner	Avgrensninger	Antall treff	Leste abstract	Leste artikler	Artikler inkludert
Søk 1 10.mai	Relasjonskompetanse	Søkemotor: Idunn 2013-2023 Forskningsartikler	37	2	2	0
Søk 2 10.mai	Relational Competence	Søkemotor: Web of Science (Title) 2013-2023	49	9	3	1
Søk 3 11.mai	Relasjon	Søkemotor: Idunn (Tittel) Forskningsartikler	39	6	3	1
Søk 4 11.mai	Relasjon OR relasjonelt AND psykisk AND helse	Søkemotor: Idunn (Tittel)	37	4	1	0
Søk 5 12.mai	relasjon OR relasjonelt arbeid OR prososiale ferdigheter AND ADHD	Søkemotor: Idunn 2013-2023 Forskningsartikler	47	4	2	0
Søk 6 13.mai	(all fields) relational competence OR relational competencies OR relational competency OR relationship competencies (title) empower OR enhance OR improve OR develop (all fields) social work	Søkemotor: Web of Science 2013-2023	55	4	3	1
Søk 7 13.mai	(title) relational OR relation (topic) youth OR at-risk youth OR ADHD (all fields) empower OR enhance OR improve OR develop	Søkemotor: Web of Science 2013-2023 Social work	13	3	2	2

Etter 7 søk ble det valgt ut 16 artikler som ble gjennomgått ved skumlesing. Artikkelen som hadde IMRaD-struktur ble gjennomgått med en slik tilnærming og skumlesing av de viktigste delene (Thidemann, 2019, s. 30-31). Etter gjennomgang ble 16 artikler trimmet ned til 9 basert på relevans opp mot problemstilling, derav ble det valgt 5 artikler til denne litteraturstudien som omtalte relasjonsarbeid med sårbare unge mennesker i forskjellige kontekster.

3.4 Analyse av artikler

Når fem relevante artikler til problemstillingen var valgt, ble hver artikkel først analysert ved bruk av litteraturmatrise i henhold til rammeverk av Thidemann (2019). Dette visualiserte en god oversikt og tydeliggjorde likheter og ulikheter mellom artikkelen. Hovedtemaer ble også trukket fram gjennom utarbeiding av litteraturmatrisen. Alle

artikler dreier seg om aspekter ved relasjonsarbeid i møte med barn og unge. En av artiklene, artikkel 1, er ikke rettet mot ungdom spesifikt, men tar for seg utvikling av relasjonskompetanse i møte med barn med ADHD i skolen. Dette gjør at artikkel 1 skiller seg noe fra de øvrige artiklene, som alle dreier seg om ungdomsarbeid enten gjennom ulike mentor-ordninger, eller i barnevernet. For å utvide datagrunnlagets geografiske relevans er de inkludert 4 engelskspråklige artikler, hvorav én er gjennomført ved to svenske skoler. De andre tre samler data fra ulike mentorprogrammer i USA. Alle de 5 artiklene baserer seg på kvalitative metoder, hovedsakelig intervjuer, mens artikkel 1 til forskjell er en intervensjonsstudie. Artiklene er videre presentert i litteraturmatrisen i kapittel 3.5.1. som fortsetter på neste side.

Tabell 3: Artikkel 1

Full referanse	Ewe, L. P., & Aspelin, J. (2018). Relational competence regarding students with ADHD - An intervention study with in-service teachers. <i>International Journal of School & Educational Psychology</i> , 6(3), 178-187.
Hensikt	Hensikten med denne studien var å undersøke effekten av en intervensjon skapt for å øke læreres relasjonskompetanse opp mot elever med ADHD.
Metode	Studien var en intervensjonsstudie som involverte lærere og andre ansatte i skolen som arbeider med elever med ADHD. Det ble utført en randomisert kontrollert studie delt i to grupper og forskerne brukte kvalitative metoder for å evaluere effekten av intervensjonen, med tester i form av videoanalyse før og etter intervensjonen.
Utvalg	Utvalget bestod av 53 lærere ved to svenske skoler som arbeider med elever med ADHD i skolekontekst. Studien inkluderte både mannlige og kvinnelige lærere, som arbeidet ved ulike klassetrinn, delt i intervensjonsgruppe (n=33) og kontrollgruppe (n=20).
Funn	Studiens hovedfunn viste at lærere som deltok i opplæringsprogrammet hadde en signifikant økning særlig i 3 aspekter av relasjonskompetanse: 1) benytter mer nyansert språk i omtale av interaksjoner 2) støttet påstander med eksempler om kommunikasjonen 3) så relasjonen fra elevens ståsted i tillegg til lærerens
Kvalitetsvurdering	Datamaterialet er basert på læreres analyser av videoer før og etter intervensjon. En svakhet i studien da er at funnene i stor grad fokuserer på informantens språk fremfor utøvende aspekter av relasjonskompetanse.
Relevans	Studien viser til relasjonsarbeid med barn med ADHD i nordisk skolekontekst, og omtaler et viktig aspekt i henhold til kommunikasjonsferdigheters betydning for relasjonsarbeid.
Etikk	Godkjent

Tabell 4: Artikkel 2

Full referanse	Paulsen, V., Aune, J. A., Melting, J. K., Stormyr, O., & Berg, B. (2019). Relasjonen som plattform i møte med ungdom i barnevernet. Tidsskrift for omsorgsforskning, 5(3), 189-202.
Hensikt	Hensikten med denne studien var å undersøke betydningen av relasjonen mellom ungdom og ansatte i barnevernet for å kunne gi bedre omsorg og behandling til ungdommene, og hvordan godt relasjonsarbeid styrker sårbar ungdom.
Metode	Studien bruker kvalitativ intervjustudie som metode, og har også hentet inn tekstdokumenter. Ungdom som fikk oppfølging av institusjonen, ansatte og ledelse er intervjuet.
Utvalg	Utvalget for intervjuene bestod av 22 ungdommer som har eller har hatt kontakt med Gartnerhaugen, og intervjuene var en blanding av individuelle intervjuer og gruppeintervjuer. I tillegg til intervjuer består dataen av en praksisfortelling fra en ansatt og et eksempel på en rapport fra institusjonen.
Funn	Studiens hovedfunn viste at relasjonen mellom ansatte og ungdom var avgjørende. Forskerne identifiserte ulike faktorer som påvirket relasjonen, som tillitsbasert tilknytning, å anerkjenne ungdommen gjennom medvirkning og sensitivitet og språklige grep som demper standardiserings negative innvirkning på relasjonen. Studien viste også at ansatte kunne utvikle sin relasjonskompetanse ved å være åpne for tilbakemeldinger, aktivt reflektere over og lære av egen relasjonskompetanse.
Kvalitetsvurdering	Artikkelen gir et bredt innblikk i praksis ved Gartnerhaugen, og inkluderer en del ungdommer samt perspektiver fra ansatte i datagrunnlaget. Studien retter seg kun mot arbeidsmetoder ved én spesifikk institusjon, og en enkeltansatts fortellinger vies mye plass i resultatene.
Relevans	Studien undersøker hvordan relasjonsbygging mellom ungdom og sosialarbeidere kan hjelpe ungdom i en sårbar situasjon. Studien identifiserer ulike forhold som påvirker relasjonen.
Etikk	Godkjent

Tabell 5: Artikkel 3

Full referanse	Duron, J. F., Williams-Butler, A., Schmidt, A. T., & Colon, L. (2020). Mentors' experiences of mentoring justice-involved adolescents: A narrative of developing cultural consciousness through connection. <i>Children and Youth Services Review</i> , 113, 104942.
Hensikt	Hensikten med studien var å utforske hvordan mentorer opplevde å jobbe med ungdom som var involvert i rettssystemet.
Metode	Studien benyttet en kvalitativ metode med semistrukturerte intervjuer. Dataene ble analysert ved hjelp av narrativ tilnærming.
Utvalg	Utvalget bestod av 23 mentorer som jobbet med ungdom som hadde vært involvert i rettssystemet i USA.
Funn	Studien fant at mentorene utviklet kulturell bevissthet og forståelse for ungdommens kontekst gjennom å bygge forbindelser og etablere tillit med ungdommene. Mentorene opplevde at det å forstå ungdommenes kulturelle bakgrunn og utfordringer var avgjørende for å kunne gi effektiv støtte og hjelp. De la vekt på betydningen av å lytte til og forstå ungdommene fremfor å dømme.
Kvalitetsvurdering	Studien benytter en kvalitativ metode som er egnet for å få dybdeforståelse av mentorenes opplevelser og erfaringer. Imidlertid kan utvalget av mentorer være begrenset og ikke nødvendigvis representativt for andre settinger.
Relevans	Studien bidrar til å øke forståelsen om godene av ikke-familiære voksenrelasjoner for sårbar ungdom, og peker også på viktigheten av kulturell forståelse – forståelse for ungdommens situasjon.
Etikk	Godkjent

Tabell 6: Artikkel 4

Full referanse	Lester, A. M., Goodloe, C. L., Johnson, H. E., & Deutsch, N. L. (2018). Understanding mutuality: Unpacking relational processes in youth mentoring relationships. <i>Journal of Social and Personal Relationships</i> , 35(2), 165-188.
Hensikt	Studien har som hensikt å undersøke de relasjonelle prosessene i ungdom-mentorforhold og hvilken rolle gjensidighet spiller i utviklingen av meningsfull relasjon.
Metode	Forskerne gjennomførte en serie med kvalitative dybdeintervjuer med ungdom-mentor-par hver for seg. Intervjuene er analysert ved tematisk analyse, og undersøkelsen er gjennomført 5 år etter ungdommene var med i mentorprogrammet for å få frem de sterkeste minnene.
Utvalg	Utvalget bestod av 42 ungdom-mentor-par som var en del av et større mentorprogram i USA. Mentorprogrammet var spesielt rettet mot ungdom som hadde vært utsatt for vanskelige livssituasjoner, og alle informantene i studien er kvinner.
Funn	Studien viser til at gjensidighet i ungdom-mentor-forhold er en dynamisk prosess som involverer særlig to forhold: (1) delt relasjonell interesse og vilje til tilknytning, og (2) bruk av egne erfaringer og åpenhet som tillitsbygger og relasjonsverktøy. Mentorene hadde en viktig rolle i å skape en atmosfære som fremmet gjensidighet og nærhet, blant annet ved å være til stede og lytte aktivt til ungdommenes historier og bygge tillit ved å dele av egne erfaringer.
Kvalitetsvurdering	Utvalget bestod av et relativt stort antall mentor-ungdom-par og inkluderte ungdommer som var sårbare for utfordringer akademisk, sosialt og emosjonelt. Studien inkluderte kun ungdommer og mentorer fra ett mentorprogram i USA, og de er alle kvinner.
Relevans	Studien viser til sentrale forhold innen relasjonskompetanse som fungerer i veiledning av sårbar ungdom, med særlig fokus på gjensidighet i tilknytning og vilje til å dele.
Etikk	Godkjent

Tabell 7: Artikkel 5

Full referanse	Timor-Shlevin, S., & Krumer-Nevo, M. (2019). Partnership-based practice with young people: Relational dimensions of partnership in a therapeutic setting. <i>Children and Youth Services Review</i> , 99, 203-211.
Hensikt	Hensikten med studien var å undersøke betydning av partnerskapsbasert praksis (partnership-based practice) i en terapeutisk setting for unge mennesker.
Metode	Studien benyttet seg av kvalitative metoder for datainnsamling og analyse. Forskerne gjennomførte observasjoner, fokusgrupper og semi-strukturerte intervjuer med både ungdommene og terapeutene som deltok i partnerskapet, og utførte en tematisk analyse av dataene.
Utvalg	Utvalget og den stegvise metoden bestod av: <ol style="list-style-type: none"> 1. 8 sosialarbeidere delt i to fokusgrupper (4+4) 2. Observasjon av 2 partnerskapsmøter med 10 ungdommer + ansatte 3. Semistrukturerte intervjuer av 4 sosialarbeidere, 4 tidligere ungdommer, og 2 ledere ved senteret
Funn	Studien identifiserte ulike dimensjoner av partnerskapet, som må foregå både i strukturelle former og i «varme» former, i de hverdagslige møtene og daglig drift. Særlig pekes det på medvirkning og ansvar i samarbeidet, anerkjennelse og å bli møtt der man er som viktige dimensjoner ved partnerskap. For dette er tillitt og ikke-dømmende lytting til ungdommen elementært. Forskerne fant også at ungdommene i større grad følte seg anerkjent og involvert i behandlingsprosessen når disse dimensjonene var til stede i partnerskapet.
Kvalitetsvurdering	Studien benytter seg av kvalitative metoder og utfører en grundig tematisk analyse av dataene. Utvalget er imidlertid relativt lite og begrenset til en bestemt kulturell kontekst.
Relevans	Studien viser til sentrale aspekter ved relasjonskompetanse og fant at positiv virkning når disse aspektene ble ivaretatt.
Etikk	Godkjent

3.4.2 Tematisk analyse og tematabell

Grunnet funn av mange overlappende tema ble det besluttet å analysere artiklene med Aveyards tematiske analysemodell som utgangspunkt (Thidemann, 2019, s. 96). Ved å bruke en slik modell ga det god oversikt over tema diskutert i hver artikkel og hvilke som tema som står høyst i fokus. Det ga også mulighet til videre kategorisere tema i over- og underkategorier. Utvelgelse og tolkning av tema er forskjellig i forhold til Aveyards tematiske analysemodell, og det er utarbeidet en tematabell som viser alle undertemaer som ble identifisert i artiklenes funn. Tabell 8 viser i tillegg hvordan disse undertemaene er tolket og videre kategorisert sammen til større, mer overordnede temaer. Å avgjøre gruppering og hierarki mellom disse temaene var svært krevende ettersom de fleste temaer knyttet til relasjonsarbeid er svært overlappende, og inngår i flere ulike sider ved relasjonsarbeid.

Ved grundig gjennomgang av artiklene ble identifisert [30] relevante tema på lavt nivå. Flere av temaene er også tilstedeværende i artiklene uten å omtale temaet direkte. For eksempel består resultatene fra Gartnerhaugen i stor del av praksisberetninger der konkrete hendelser beskrives og reflekteres over, og mange temaer er medvirkende i det som beskrives, uten å nødvendigvis bli beskrevet mer inngående. Temaene er som nevnt overlappende, og definisjon av meningsinnholdet i temaene er heller ikke alltid entydig. Ved gjentatt gjennomlesing ble det også oppdaget at flere av undertemaene fikk lite eksplisitt oppmerksomhet i artiklene, men de er likevel til stede ved å være viktige faktorer for de aspektene som får mer oppmerksomhet. På grunn av oppgavens omfang er det heller ikke plass til å undersøke så mange temaer, og det er utledet 5 hovedtemaer som det arbeides videre med: «Tilknytning», «Bruk av selv», «Sensitivitet», «Anerkjennelse» og «Medvirkning». Det de ulike artiklene trekker frem om temaene presenteres i kapittel 4. Tematabellen er utarbeidet slik at de identifiserte hovedtemaene utgjør grupper av temaer på lavere nivå. Tematabellen er presentert på neste side, i tabell 8.

Tabell 8: Tematabell

Nr	Tema	Artikkel 1	Artikkel 2	Artikkel 3	Artikkel 4	Artikkel 5
1	Tilknytting	X	X	X	X	X
2	Tillit		X		X	X
3	Empati		X			
4	Omsorg	X	X	X		
5	Respekt		X		X	X
6	Trygghet		X			X
7	Gjensidighet		X		X	X
8	Bruk av selv	X	X	X	X	X
9	Tilstedeværelse	X	X	X	X	X
10	Nysgjerrighet		X	X	X	
11	Autentisitet		X		X	X
12	Åpenhet		X	X	X	X
13	Investering av tid	X	X		X	
14	Dele personlige erfaringer		X		X	
15	Sensitivitet	X	X	X		
16	Aktiv lytting		X	X	X	
17	Kommunikasjonsferdigheter	X	X		X	X
18	Kulturell forståelse			X		X
19	Kontekstforståelse	X	X	X	X	X
20	Anerkjennelse	X	X		X	X
21	Bekreftelse	X	X			X
22	Kunnskap	X	X	X	X	
23	Refleksjon		X	X	X	
24	Profesjonalitet		X			
25	Standardisert praksis		X			
26	Medvirkning		X		X	X
27	Samarbeid		X		X	X
28	Støtte i utvikling	X	X	X	X	X
29	Individuell tilpassing	X	X			
30	Aktiviteter / felles opplevelser		X	X	X	

4 Resultat

4.1 Tilknytting

Særlig artikkel 2 retter en del oppmerksomhet mot emosjonell tilknytning som et viktig aspekt for relasjonsarbeidet, og det er hentet ut et sitat fra resultatdelen som kan sies å oppsummere hva som ligger i en slik tilknytning i terapeutisk kontekst: «[Ungdommene] gir uttrykk for at de føler at de ansatte bryr seg, og at *det virker som det er mer enn bare en jobb.*» (Paulsen et al., 2017, s. 88). Når ungdommene blir bedt om å betegne relasjonen de har til de ansatte ved Gartnerhaugen benyttes betegnelser som «venn», «min andre mor» og «nesten som en far», som alle innebærer en grad av emosjonell tilknytning. Det poengteres i resultatene i flere av artiklene at utvikling av en slik relasjon krever tid, tillit og respekt og artikkel 2 trekker også frem viktigheten av at ansatte tør å «gi litt av seg selv og vise frem noe av den man er» for å skape et trygt rom i relasjonen (Paulsen et al., 2017, s. 91). Artikkel 3 poengterer utbyttet av at mentorer har «persistence» (Duron et al., 2020), og at relasjonsarbeid krever aktiv deltakelse og vilje til å dele av seg selv er et tema som går igjen i de fleste av artiklene, og vil redegjøres for ytterligere i underkapittel 4.2.

Tilknytning trekkes også frem i artikkel 5, og både artikkel 3 og 5 vektlegger viktigheten av tillitsbasert og trygg tilknytning, hovedsakelig en god tilknytning mellom ungdom og ansatt, men også en trygg sosial tilhørighet og opplevelse av å være et respektert, likeverdig medlem av en gruppe (Duron et al., 2020; Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Tilknytningen mellom voksen og ungdom beskrives å ha svært stor betydning, særlig for hvilken mulighet den voksne får til å hjelpe og støtte ungdommen, da dette fordrer tillit og at ungdommene er trygge på å bli møtt med aksept og empati. Artikkel 3 trekker blant annet frem at et essensielt element for å utvikle en nyttig tilknytning er at mentorer og andre som arbeider med sårbar ungdom inntar en ikke-dømmende, nysgjerrig og åpen posisjon (Duron et al., 2020), og dette preger også praksisberetningene fra Gartnerhaugen (Paulsen et al., 2017). Sider av aksept knyttet til anerkjennelse er også gjennomgående tema i artiklene, og får også nøyere oppmerksomhet i delkapittel 4.4.

Funnene fra artikkel 4 spesifiserer opplevelse av tilknytning videre med det forfatterne betegner som «shared relational excitement» (Lester et al., 2019), et gjensidig ønske fra begge parter om å investere i relasjonen. Nettopp gjensidighet er hovedtemaet for artikkel 4, og inngår også i flere av de andre artiklenes funn om viktige faktorer for godt relasjonsarbeid med ungdom. Gjensidighet handler altså om vilje til å investere, men

også om emosjonelle dimensjoner, og det er svært viktig særlig i møte med sårbar ungdom at voksne legger innsats og tålmodighet i å trygge ungdommen på at ansatte bryr seg om dem, aksepterer dem uansett og at ungdommen er viktig for den ansatte (Duron et al., 2020; Lester et al., 2019; Paulsen et al., 2017; Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Selv om gjensidighetsprinsippet legger noe ansvar på begge parter, ligger hovedvekten av ansvaret for å etablere en god relasjon altså på tjenesteyter, både på grunn av at ungdommen kan ha utfordringer med å åpne seg, og fordi det finnes en maktbalanse (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Også artikkel 1 trekker frem ansattes særlige ansvar i relasjonsarbeidet med barn og unge med ADHD (Ewe & Aspelin, 2022), og viktigheten av at ansatte bruker seg selv aktivt i relasjonsarbeidet er en utpekende tematikk i flere av artiklene.

4.2 Bruk av selv

Artikkel 4 omhandler konseptet gjensidighet i ungdomsarbeid og presenterer funn knyttet til to dimensjoner: den tidligere omtalte delte relasjonelle interessen, og det forfatterne betegner som «experiential empathy» (Lester et al., 2019). Dette dreier seg om at den voksne benytter åpen deling av egne erfaringer til å bygge tilknytning, relatere til og veilede ungdommer. Å bruke seg selv og sine erfaringer aktivt i arbeidet illustreres også i flere av beretningene fra Gartnerhaugen i artikkel 2, der ungdommen også uttrykker å ha satt stor pris på dette (Paulsen et al., 2017). Særlig artikkel 5 trekker også frem den aktive deltakelsen og tilstedeværelsen til ansatte som verdifull i sine funn: «The only one who came to take me from prison, the only one who dared to meet with me, to visit me in those places was Lior. Even my family wasn't there.» (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016, s. 582). Dette illustrerer ett aspekt av hvordan tjenesteytere kan utgjøre store forskjeller ved å være autentisk til stede og gi av seg selv til sårbar ungdom, og alle de fem artiklene i denne studien inkluderer beretninger om dette i ulik utstrekning, direkte eller indirekte. Artikkel 3 finner også beretninger fra mentorer om å gi av seg selv i form av å bistå sårbar ungdom og familiene deres med tjenester utenom mentor-programmet, som å bistå en familie med transport og å støtte en ungdom med det administrative rundt et skolebytte (Duron et al., 2020). Et annet hovedfunn fra artikkel 3 er at mentorer ved å investere tid og gi av seg selv i relasjonen med rettsinvolvert ungdom utvikler en inngående forståelse av konteksten ungdommen befinner seg i (Duron et al., 2020), og sensitivitet for blant annet ungdommens kontekst trekkes dermed frem som et annet avgjørende aspekt for arbeid med sårbar ungdom.

4.3 Sensitivitet

Sensitivitet benyttes i denne oppgaven som samlede betegnelse på det å være sensitiv for ungdoms kontekst og signaler. Dette innebærer for eksempel å møte ungdommen «der de er» (Paulsen et al., 2017). Beretningene fra Gartnerhaugen viser hvordan ansatte bruker seg selv og er fleksibel for å tilpasse seg til ungdommenes emosjonelle og kontekstuelle utgangspunkt. Artikkel 3 har også en slik sensitivitet som del av sitt hovedtema, der mentorer særlig peker på å erverve en forståelse for ungdommens kulturelle og familiære kontekst og utfordringene dette utgjør for ungdommene, og en mentor uttaler følgende i studien: «it's not that people aren't good people, but because of the environment they're in" (Duron et al., 2020, s. 2319). Kontekstuell og kulturell forståelse er altså en betydningsfull dimensjon av sensitivitet, som også kan kobles til å innta en åpen og ikke-dømmende posisjon. Artikkel 1 dreier seg hovedsak om en annen dimensjon av sensitivitet, nemlig sensitivitet som kommunikasjonsferdighet (Ewe & Aspelin, 2022). Funnene fokuserer på betydningen av lærers sensitivitet og forståelse for elevenes signaler, og ferdigheter i å tilpasse egen kommunikasjon og fremtoning i møte med disse signalene (Ewe & Aspelin, 2022). Særlig legges det vekt på lærers bevissthet rundt egen non-verbale kommunikasjon og emosjonsregulering i møte med elevers negative følelser, og de fleste andre artiklenes funn inneholder også beretninger om å være sensitiv for ungdommenes kontekster, utvise forståelse og tilpasse egen kommunikasjon i møte med ungdommenes ståsted. Å møte ungdommen «der de er» er også en form for individuell anerkjennelse, et aspekt flere artikler også trekker frem som avgjørende for deres relasjonsarbeid.

4.4 Anerkjennelse

Ungdom fra Gartnerhaugen i artikkel 2 forteller at de opplever å bli møtt som individer fremfor saker (Paulsen et al., 2017), mens en tjenestemottaker i studien om partnerskap på Samfunnssenter i artikkel 5 beskriver partnerskapet slik: «...at this place you can say whatever, but they listen, react, understand, internalise and even implement... and no one talks down to you, even if you're a 14-year-old boy or a 15-year-old girl [...]" (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016, s. 581). Disse beretningene handler alle om å få anerkjennelse, bli sett og hørt, og få sin subjektive identitet ivaretatt. I artikkel 1 er dette også fremtredende i flere av funnene som presenteres, der lærere særlig blir mer opptatt av å se relasjonen fra elevens perspektiv og anerkjenne deres subjektive virkelighet i vurdering av relasjonens kvalitet (Ewe & Aspelin, 2022). I artikkel 3 og 4 kommer også ungdommer med beretninger av å ha følt seg sett og anerkjent i møter med mentorer som har lyttet til dem og deres meninger. Aktiv lytting og anerkjennelse av meninger og perspektiver er viktige aspekter i å anerkjenne ungdom, og som artikkel

5 også trekker frem kan den terapeutiske virkningen av å oppleve reell medvirkning være stor (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016).

4.5 Medvirkning

Når artikkel 5 omtaler sitt hovedtema, medvirkning gjennom partnerskap, er det knyttet til medvirkning i alle beslutninger som angår den felles institusjonen og i den individuelle kontakten mellom tjenesteyter og ungdom (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Ungdommen opplever i all hovedsak anerkjennelse gjennom medvirkning, og også her er det mange elementer fra funn i alle fem artikler som berører temaet medvirkning, enten direkte eller indirekte. For eksempel trekker artikkel 4 frem at å la ungdom medvirke i hvilken form samværet mellom mentorparet skal ha er fordelaktig for gjensidighet i relasjonen, og øker motivasjonen for å investere i relasjonen fra ungdommens side (Lester et al., 2019).

Ungdom og ansatte ved Gartnerhaugen trekker frem et supplerende lag ved medvirkning; å legge til rette for at ungdommen får styre eget utviklingsarbeid i størst mulig grad (Paulsen et al., 2017). Å gi ungdommen større medvirkning i egen utvikling, og dermed også ansvar og utfordringer, gir ungdommen mestringsfølelse, motivasjon og følelse av anerkjennelse, blant annet vist i dette sitatet: «Ungdommene understreker at det å få være med å bestemme har positive virkninger, blant annet at de blir mer engasjerte og føler mer ansvar for avtaler og mål som blir satt» (Paulsen et al., 2017, s. 88). Den beskrevne opplevelsen samsvarer også godt med det ungdommen i artikkel 5 gjengir om effektene av sin medvirkning gjennom partnerskap (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016), og særlig det å bli lyttet til, et viktig element av medvirkning, er deltagende tema i alle fem artikler.

5 Diskusjon

5.1 Emosjonell tilknytning

Blant andre Gonzalez (2020a) poengterer relasjonen og tilknytningens betydning i miljøterapeutisk arbeid, og fremhever den terapeutiske effekten av å «erfare at det er mulig å etablere gode relasjoner til andre mennesker som vil dem vel» (s.58). Både funn fra litteraturstudien og det teoretiske grunnlaget vektlegger at utvikling av en slik tilknytning tar tid, krever utholdenhet fra tjenesteyter og et genuint ønske om å hjelpe (Duron et al., 2020; Gonzalez, 2020a; Lester et al., 2019; Paulsen et al., 2017). Særlig tillit og allianse er bærebjelker i en relasjon (Gonzalez, 2020a), og for eksempel funn fra artikkel 2 viser at en god relasjon med sårbar ungdom vil innebære emosjonelle dimensjoner. Som ungdommen ved Gartnerhaugen gjengir: «det virker som det er mer enn bare en jobb» (Paulsen et al., 2017, s. 88).

Dette samsvarer godt med det Gonzalez (2020a) skriver om terapeutiske allianser, som kjennetegnes av en følelsesmessig tilknytning mellom tjenesteyter og -mottaker. Allianse innebærer også opplevelsen av å spille på lag, som samsvarer godt med det særlig artikkel 4 påpeker om gjensidighet i relasjonen, der gjensidig relasjonell interesse, respekt og tillit mellom partene er avgjørende (Lester et al., 2019). Sårbar ungdom med uheldige erfaringer fra tidligere relasjoner kan ha det ekstra vanskelig for å åpne seg om vanskelige private tema ovenfor profesjonsutøveren (Ø. Urnes, 2018), og funn fra mentorprogrammer i USA påpeker viktigheten av at tjenesteyter er pålitelig, tydelig og utholden i arbeidet med å etablere tillit og gjensidighet (Duron et al., 2020). Særlig er det viktig at man gjør det synlig for ungdommen at man vil dem vel, og at ungdommen har tillit til at tjenesteyter har genuin interesse av å hjelpe (Gonzalez, 2020a), også gitt den skjeve maktbalansen som alltid finnes mellom tjenestemottaker og tjenesteyter (Duron et al., 2020; Lorentzen, 2015; Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Artikkel 4 trekker også frem behovet for at tjenestemottaker anser tjenesteyter som kompetent til å veilede for at det skal gi meningsfull terapeutisk relasjon (Lester et al., 2019).

En terapeutisk relasjon som er meningsfull for utvikling hos sårbar ungdom vil med det innebære en følelsesmessig tilknytning, som er basert på gjensidighet, tillitt, respekt og samarbeid i allianse. For å skape en gjensidig relasjon er det som både artikkel 2, 3 og 4 trekker frem et særlig stort ansvar på tjenesteyter i å være utholden og investert i å skape tillit og troverdighet med ungdommen, som også samsvarer med det teoretiske grunnlagets perspektiver på tjenesteyters særansvar (Gonzalez, 2020a; Lorentzen, 2015). Artikkel 4 trekker også frem et konkret verktøy i å etablere utgangspunkt for en

slik relasjon – å dele åpent om egne erfaringer for å relatere til og bygge tillit med ungdommen. Tilsvarende beskrivelser fins som vist også i for eksempel artikkel 3, og i artikkel 2 nevnes også miljøterapeutens bruk av seg selv flere ganger i resultater.

5.2 Bruk av selv

Tjenesteyters autentisitet, åpne holdning og tilstedeværelse ses som svært viktige forhold for godt relasjonsarbeid i de fleste artiklene (se tabell 8). Dette sammenfaller med forståelsen av «bruk av selv» som vernepleiers evne til å skape emosjonell tilknytning gjennom erfaringsutveksling, investering av tid og uttrykkelse av ekte engasjement i samhandling (Lorentzen, 2015). Funn i artikkel 2 viste at ungdommen uttrykte at tjenesteyteres tilstedeværelse og åpenhet var svært betydningsfullt for relasjonen (Paulsen et al., 2017), og i sitatet hentet fra artikkel 5 kan man nesten kan kjenne på hvor viktig denne tilstedeværelsen var for gitt ungdom: «The only one who came to take me from prison, the only one who dared to meet with me, to visit me in those places was Lior. Even my family wasn't there.» (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016, s. 582).

For å utøve en slik forståelse av «bruk av selv» må tjenesteyter ha en tilstedeværelse som er sensitiv ovenfor ungdommens ståsted og være tilpasningsdyktig i sine responser, der en også har tatt lærdom fra tidligere opplevelser for å lettere forstå her og nå gjennom reflekterende praksis (Gonzalez, 2020a; Lorentzen, 2015). Man må også innta en åpen og ikke-dømmende, spontan posisjon, og tørre å «vise litt av den man er» (Paulsen et al., 2017). Med en slik forståelse kan det, som Lorentzen (2015) skriver, skapes rom for kreativitet og spontanitet i spillet mellom vernepleier og tjenestemottaker. For å kunne bruke seg selv på denne måten må altså tjenesteyter være villig til å løsne taket på egen agenda for å kunne følge øyeblikkets fornuft. Viktigheten av å være personlig åpen for å dele, fleksibel og følelsesmessig investert kan dermed sies å stå i direkte konflikt med standardisering og teknologisering av omsorgsarbeid, og artikkel 2 peker ut både dette og behovet for profesjonalitet som en hindring for relasjonsarbeidet (Paulsen et al., 2017). Dette bør utgjøre en viktig implikasjon for videre beslutningsarbeid knyttet til standardisering og rapporteringspraksis, og eksempelet som fremkommer ved Gartnerhaugen, der rapporter skriver *til* ungdommen fremfor *om*, kan være et godt tiltak for å styrke mulighetene for autentisk tilknytning fra begge sider, der miljøterapeut også får større rom til å bruke seg selv aktivt.

5.3 Sensitivitet

Denne studien betegner sensitivitet som en kommunikativ, kontekstuell og kulturell sensitivitet, begreper som er helt sentrale særlig i artikkel 1 og 3, samt viktige temaer i artikkel 2 og 5 også (Duron et al., 2020; Ewe & Aspelin, 2022; Paulsen et al., 2017; Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Sensitivitet rommer altså områder som å ta hensyn til den andres sinnsstemning, dagsform og livssyn, samt miljøet rundt og egen fremtoning, og er også knyttet tett sammen med fleksibilitet og åpen bruk av seg selv som diskutert over. Dette samsvarer godt med særlig Lorentzens (2015) syn på disse aspektene, der forståelse og fleksibilitet er sammenfallende elementer ved god relasjonell tilnærming. I artikkel 2 trekkes det frem å møte ungdommen «der de er», og dette illustrerer oppgavens forståelse av sensitivitet godt. Dette utdypes også videre med det artikkel 3 trekker frem om å forstå kulturelle og kontekstuelle aspekter ved ungdommenes utfordringer, og det artikkel 1 finner om å være bevisste egen non-verbale kommunikasjon (Duron et al., 2020; Ewe & Aspelin, 2022). Alle disse aspektene ved sensitivitet sammenfaller også godt med det Sundby (2018) beskriver om å ha forståelse for kulturell og kontekstuell situasjon.

Sammenfallende med erfaringene som akkumuleres innad relasjonen over tid gjennom bruk av selv, øker vernepleierens forståelse av den andre med blant annet stadig bedre kjennskap til hva som skaper usikkerhet og hva som fanger oppmerksomhet (Duron et al., 2020). Gjennom denne økende og stadig endrende forståelsen av ungdommens kontekst og ståsted bygges relasjonen, og muligheten for at vernepleierens råd og veiledning oppleves nyttig for ungdommen stiger. Ved utvisning av sensitivitet øker altså sannsynligheten for meningsfull samhandling som er utviklende og anerkjennende, en terapeutisk relasjon (Lorentzen, 2015). I tråd med vernepleierens observasjoner må en samtidig være åpen for at ens egen tolkning av ulike situasjoner eller uttrykk kan være basert på misoppfatninger, samt at egne uttalelser eller tiltak kan bli presentert til feil tid, i feil toneleie eller feil i kontekst (Ewe & Aspelin, 2022; Lorentzen, 2015). Evnen til å anerkjenne seg selv og den andre som begge frie verdige individer som sammen kan lære av hverandre er viktige aspekter i dette, og anerkjennelse identifiseres som eget tema og er opp for videre diskusjon.

5.4 Anerkjennelse

Vernepleierens praktiske forståelse av sensitivitetsprinsippene vil være grunnlaget for at tjenestemottaker skal kunne oppnå følelsen av å bli anerkjent. Anerkjennelse av den andre handler om det ungdommen forteller i artikkel 2, altså at de sitter igjen med følelsen av å bli behandlet som enkeltstående individer og ikke saker, som også står i tråd med perspektiver på å møte tjenestemottaker med anerkjennelse gjennom

uforbeholden respekt (Gonzalez, 2020a; Lorentzen, 2015; Paulsen et al., 2017). Det innebærer at de ansatte kjenner ungdommen på et personlig nivå og oppfattes emosjonelt investert. Dette kobler alle tidligere tema (tilknytting, bruk av selv og sensitivitet) sammen i oppnåelse av en tilstand av å bli anerkjent og sett. Tegn på anerkjennelse ser man i sitat fra artikkel 5 hvor ungdom forteller at «[...] no one talks down to you [...]» (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Viktigheten av anerkjennelse i relasjoner tydeliggjøres av det Gonzalez (2020b) og Ø. Urnes (2018) poengterer om dårlige relasjoners innvirkning på selvbilde og identitet, og bekreftes også av det Lorentzen (2015) vektlegger om at tjenestemottaker opplever genuin interesse og oppriktighet fra tjenesteyter i relasjonen. Å være sensitiv for tjenestemottakers kontekst, interesser, behov og situasjon er altså et sterkt aspekt av anerkjennelse, og bærer også tydelig med seg andre ferdigheter som å lytte aktivt og være fleksibel.

I denne studien blir aktiv lytting plassert som en kommunikasjonsferdighet innen temaet sensitivitet, og plasseres også som et særelement av anerkjennelse. Særlig artikkel 3, 4 og 5 trekker frem anerkjennelse av ungdommers meninger og perspektiver som et særlig viktig forhold i relasjonsarbeidet (Duron et al., 2020; Lester et al., 2019; Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Dette taler til betydningen sensitivitetsprinsippene har for anerkjennelse og at dette tar form først når ungdommen føler at vernepleieren faktisk hører på dem, respekterer deres perspektiver og samtidig viser forståelse i sin respons (Gonzalez, 2020a; Lorentzen, 2015). Vernepleierens evne til å lytte aktivt, være tilstede, respondere produktivt og samtidig streve for å forstå ungdommens verden skaper altså grunnlaget for anerkjennelse. For at helse- og omsorgstjenester skal kunne realisere anerkjennelse ovenfor tjenestemottakere i sin fullstendighet må ungdommen ha muligheten til å medvirke i eget behandlingstilbud og være ansvarlig for eget utviklingsprosjekt (Lorentzen, 2015; Paulsen et al., 2017).

Lorentzen (2015) problematiserer hvorvidt ensartet praksis gir mulighet for tjenestemottakers opplevelse av anerkjennelse gjennom arbeidet med egen utvikling, og funn i artikkel 2 retter også oppmerksomheten mot utfordringen standardisering og rapportering utgjør for relasjonsarbeidet ved at ungdommen føler seg behandlet som saker fremfor individer (Paulsen et al., 2017). Anerkjennende muligheter for medvirkning ligger også i diskursen som benyttes i behandlingsarbeidet. Dette viser funn fra både artikkel 2 og 5, og også artikkel 1 fokuserer på diskurs og tone, mens også Lorentzen (2015) vier en del fokus til språkets potensiale til å invitere eller distansere i lys av anerkjennelse gjennom medvirkning.

5.5 Medvirkning

Muligheten ungdom har for å medvirke i prosesser som angår eget liv har stor betydning for deres følelse verdighet og anerkjennelse, som igjen har innvirkning på deres identitet og selvbilde (Gonzalez, 2020b). Grunnet den negative påkjenningen mangelen på medvirkning i eget liv kan ha så er dette lovfestet i Pasient- og brukerrettighetsloven (1999) og Psykisk helsevernloven (1999), og styringsdokumenter og faglitteratur anser tydelig medvirkning som en hovedelement i behandling generelt, og også i relasjonsarbeid. Mange av artiklene i litteraturstudien omtaler medvirkning direkte, og alle berører temaet indirekte. Særlig artikkel 5, som har medvirkning som hovedtema, beskriver det som helt grunnleggende for partnerskapet (Timor-Shlevin & Krumer-Nevo, 2016). Artikkel 4 trekker frem hvordan ungdommens medvirkning i utforming av samhandlingskonteksten styrket relasjonens gjensidighet, som igjen styrket ungdommens motivasjon for å opprettholde relasjonen (Lester et al., 2019). Her fremheves sammenhengen og innflytelsen medvirkning har for det relasjonelle aspektet gjensidighet. Man ser også at medvirkning har positiv innvirkning på selve relasjonen og på ungdommens motivasjon i å engasjere seg i eget utviklingsprosjekt (Paulsen et al., 2017), som også kan settes i sammenheng med Lorentzens (2015) perspektiver på å gi rom for den andre.

Medvirkning handler også om å tildeles ansvar. Ved bruk av retten til medvirkning medfølger det et ansvar hos tjenestemottakere for egen behandling, og derav vil positive erfaringer fra medvirkende prosesser kunne styrke identitet og selvbilde ytterligere ettersom erfaringen også var resultat av egne valg, og derav får tjenestemottaker personlig tilknytning til prosessen. Denne ansvarligheten er med på å synliggjøre individet for seg selv og i forhold til andre, som er en identitetsformende prosess særlig for sårbar ungdom i utvikling (A.-G. Urnes, 2018). Mestringsfølelse samt anerkjennelse gjennom å bli utfordret preger ungdommenes gjengivelser i artikkel 2 når de prater om medvirkende prosesser (Paulsen et al., 2017). Gjennom litteraturstudiens funn betegnes aktiv lytting, *det å faktisk bli hørt* i ungdommens perspektiv, som et essensielt forhold i ungdommens forståelse av medvirkning og anerkjennelse. Dette kan igjen forstås som at det å faktisk bli sett og hørt for sine meninger er en såpass betydningsfull validering for sårbar ungdom at vernepleierens ansvar blir ganske klart. Klart i den forstand at sårbar ungdoms muligheter for medvirkning i egen utvikling er særdeles viktig i relasjonen til tjenesteyter. Hvordan man kommer i posisjon for at sårbar ungdom skal få utøvd reell medvirkning i forhold til alder og modenhet er et mer komplisert anliggende, som inkluderer tillitsetablering, bevisste avgjørelser knyttet til diskurs og kommunikasjon, og handlingsrom for kreativitet. Som studien viser er åpenhet og tillit, gjensidighet, sensitivitet, emosjonell investering og bruk av seg selv alle blant de viktige faktorene i

møte med sårbar ungdom. Denne studien vil promotere for en relasjonell tilnærming som beste utgangspunkt, og funnene i denne studien tydeliggjør forhold ved relasjonskompetanse som er essensielle i vernepleierens relasjonsarbeid med sårbar ungdom. Dette vil nok alltid være komplekst felt da et hvert individ og en hver kontekst er forskjellig, derfor kan slike eksistensielle aspekter være vanskelig å måle og vurdere.

6 Vurdering av metode

I det følgende vil styrker og svakheter ved denne litteraturstudien, og særlig er utvalg av litteratur et viktig moment i studiens kvalitet. Artiklene er som nevnt valgt ut for å ivareta bred representasjon av målgruppen sårbar ungdom, med funn som baserer seg på unge kvinner, unge med erfaring med rettsvesenet, ungdom under barnevernets omsorg og unge med ADHD i skolen. Dette er en styrke ved å kunne identifisere viktige nøkkelfaktorer som gjelder for de fleste sårbare ungdommer, men man kan ikke gå i dybden på samme måte som om man fant litteratur som fokuserte på ulike sider ved samme gruppe, for eksempel.

Artikkel 1 som skal belyse dimensjonen ADHD, baserer seg på relasjonsarbeid i barneskolen, og gitt problemstillingen om sårbar ungdom hadde det vært ønskelig å finne en artikkel som for eksempel baserte seg på ungdomsskolen eller videregående, men med fokus på det samme. En del ting er nok overførbare mellom ungdom og barn hva gjelder relasjonsarbeid med unge med ADHD, som bevissthet på egne responser og kommunikasjonsferdigheter, og en del ting er nok også ulike. Denne artikkelen sine hovedfunn retter seg også i stor grad mot lærernes utvikling av et faglig språk i deres analyser av video-viste interaksjoner, og kan dermed sies å være noe distansert fra utøvende relasjonskompetanse, selv om den også påpeker flere temaer innenfor dette feltet. En av styrkene ved litteraturutvalget er også at det beskriver både tjenesteyter og tjenestemottakeres perspektiver, der både artikkel 2, 4, og 5 samler inn begge parter syn ved intervjuer, mens artikkel 3 og 1 kun tar for seg voksenrollens side. Videre var også identifisering av hovedtemaer et krevende arbeid, og gjennom andre briller er det sannsynlig at temaer ville vært identifisert og kategorisert annerledes.

7 Konklusjon

Denne litteraturstudien viser til flere essensielle forhold innen relasjonskompetanse som er viktig for at vernepleieren skal kunne danne hensiktsmessige relasjoner med sårbar ungdom. Funnene viser til fem hovedelementer som: emosjonell tilknytting, bruk av selv, sensitivitet, anerkjennelse og medvirkning. Hvert element kommer med flere dimensjoner av ferdigheter, forståelser og egenskaper. Teorien støtter opp funnene i studien.

Vernepleierens evne til å etablere og opprettholde **emosjonell tilknytting** med ungdommen vil være avgjørende for å skape tillit og gjensidighet i relasjonen. Dette innebærer å vise ekthet i empati, respekt og omsorg, og å være tilgjengelig for å støtte ungdommen gjennom deres utfordringer. **Bruken av seg selv** viser seg også å være viktig i terapeutisk relasjonsarbeid med sårbar ungdom. Vernepleieren må være autentisk og åpen, og dele relevante erfaringer og følelser på en passende måte. Det er avgjørende at tjenesteyteren investerer tid og utholdenhet i å bygge tillit og troverdighet innad relasjonen. Dette innebærer å være mentalt tilstede, pålitelig og engasjert i ungdommens velvære. Dette kan bidra til å skape et trygt rom der ungdommen føler seg komfortabel med å dele sine egne tanker og følelser. **Sensitivitet** er en annen nøkkelkomponent. Vernepleieren må være oppmerksom på ungdommens kontekst, behov og sinnsstemning, og være i stand til å respondere med en hensiktsmessig tone og kulturell forståelse. Dette innebærer aktiv lytting overfor deres følelser, bekymringer og ønsker, og tilpasse tilnærmingen deretter. **Anerkjennelse** spiller også en viktig rolle. Vernepleieren må være i stand til å anerkjenne og validere ungdommens opplevelser og følelser, som innebærer å bekrefte deres verdighet og autonomi, og å respektere deres perspektiver og meninger. Ved å anerkjenne ungdommens unike identitet og støtte deres individuelle utvikling, kan vernepleieren bidra til å styrke deres selvfølelse og selvtillit. **Medvirkning** er det siste sentrale aspektet innen vernepleierens relasjonskompetanse med sårbar ungdom denne studien omtaler. Medvirkning handler om å anerkjenne ungdommens rett til å være aktive deltakere i sin egen tjeneste og respektere deres stemme og autonomi. Det ligger et stort ansvar hos profesjonsutøveren i å praktisere god relasjonskompetanse da dette ofte er nøkkelen til å komme i posisjon hvor ungdommen får utøvd reell medvirkning innad helse- og omsorgstjenester.

Hvis vernepleieren ikke kommer seg inn i ungdommens verden og ikke får opprettet en form for gjensidig respekt, kommer sjeldent kunnskapen vernepleieren sitter med gjennom til ungdommen. I vernepleiefaglig arbeid må en ta med seg at hver en ungdom og hver en situasjon man møter innad tjenestene er forskjellig og praksis vil derav alltid kreve unike tilnærminger i hvert et tilfelle.

8 Litteratur

- Aubert, K. E. (2020, 18. juli). Relasjon. I. <https://snl.no/relasjon>
- Duron, J. F., Williams-Butler, A., Schmidt, A. T. & Colon, L. (2020). Mentors' experiences of mentoring justice-involved adolescents: A narrative of developing cultural consciousness through connection. *Journal of community psychology*, 48(7), 2309-2325.
- Ewe, L. P. & Aspelin, J. (2022). Relational competence regarding students with ADHD—An intervention study with in-service teachers. *European journal of special needs education*, 37(2), 293-308.
- Gonzalez, M. T. (2020a). Relasjonsarbeid - sykepleierprosessens mellommenneskelige del. I M. T. Gonzales (Red.), *Psykiske lidelser - faglig forståelse og terapeutisk tilnærming*. Gyldendal
- Gonzalez, M. T. (2020b). Sykepleierfaglige perspektiver ved psykiske lidelser. I M. T. Gonzales (Red.), *Psykiske lidelser - faglig forståelse og terapeutisk tilnærming*. Gyldendal.
- Lester, A. M., Goodloe, C. L., Johnson, H. E. & Deutsch, N. L. (2019). Understanding mutuality: Unpacking relational processes in youth mentoring relationships. *Journal of community psychology*, 47(1), 147-162.
- Lorentzen, P. (2015). *Ansvar og etikk i miljøarbeid: en relasjonell tilnærming* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Lorentzen, P. & Bakken, T. L. (2020). Relasjoner, tilknytning og sosialt fellesskap. I T. L. Bakken (Red.), *Håndbok i miljøterapi*. Fagbokforlaget.
- NOU 2009: 22. (2009). *Det du gjør, gjør det helt: Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter* (LOV-1999-07-02-63). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-07-02-63>
- Paulsen, V., Aune, J. A., Melting, J. K., Stormyr, O. & Berg, B. (2017). Relasjonen som plattform i møte med ungdom i barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(2), 84-94.
- Psykisk helsevernloven. (1999). *Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern* (LOV-1999-07-02-62). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-07-02-62>
- Sundby, J. (2018). Utredning av barn og unge med annen kulturell bakgrunn. I A.-G. Urnes (Red.), *Den interaktive hjernen hos barn og unge*. Gyldendal.
- Thidemann, I.-J. (2019). *Bacheloroppgaven for sykepleierstudenter: den lille motivasjonsboken i akademisk oppgaveskriving* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Timor-Shlevin, S. & Krumer-Nevo, M. (2016). Partnership-based practice with young people: relational dimensions of partnership in a therapeutic setting. *Health & Social Care in the Community*, 24(5), 576-586.
- Urnes, A.-G. (2018). De turbulente årene i ungdomsalderen. I A.-G. Urnes (Red.), *Den interaktive hjernen hos barn og unge*. Gyldendal.
- Urnes, Ø. (2018). Tilknytning, nevrobiologi, mentalisering og risiko for psykopati. I A.-G. Urnes (Red.), *Den interaktive hjernen hos barn og unge*. Gyldendal Akademisk.
- van Roy, B. (2020). Barn og unges psykiske helse. I M. T. Gonzales (Red.), *Psykiske lidelser - faglig forståelse og terapeutisk tilnærming* (2. utg.). Gyldendal.

